

ne museer, og findes de, kan de indenfor afhandlingens ramme kun være afvigelser fra det moderne museum som er det rigtige. Skal man tænke videre indenfor afhandlingens egen logik så er det præmoderne museum en ynkelig forform og det postmoderne en forfaldsform i forhold til det 'rigtige' museum.

Hertil kunne man svare, at ting dør og at museer der opbevarer døde ting er rene gravkapeller.

Afhandlingens absolutte styrke ligger i den del der vægter mest: nemlig i selve indsamlingen og udforskningen af materialet. At sammenskrive et materiale, der primært baserer sig på de originale kilder er en præstation i sig selv. Og når resultatet ovenikøbet er velskrevet, veldisponeret og vedkommende læsning, ja så må opgaven siges at være lykkedes. Dens svagheit, der hvor jeg mener den "har et problem", findes i de indledende og afsluttende bemærkninger, altså i selve refleksionen over stoffet. Denne refleksive del har vi endnu til gode. Men en afhandling der formår at på én og samme gang placere museet i en bestemt tid og samtidig vise tidens gang i museet, er dog en sjælden raritet i det museologiske bibliotek.

Annesofie Becker, København

Georg Drakos: *Makten över kropp och hälsa. Om leprasjukas självförståelse i dagens Grekland*. Symposion, Stockholm/Stehag 1997. 240s. English summary. ISBN 91-7139-356-0.

Det här är en rik, mångfacetterad men också svår bok. Texten öppnar ständigt nya perspektiv, ställer nya frågor, rör sig mellan skinande klara beskrivningar och dunklare djupsinniga betraktelser.

På ytan är det de leprasjuka på "Atens station för bekämpning av spetälska", som är beläget i någon icke närmare specificerad förort till den antika staden, som det handlar om. Naturligtvis är platsen anonymiserad, den liksom intervjupersonerna uppträder under pseudonym. Skamstämpeln på de lepradrabbade låder ännu vid skinnet. På den här stationen, får läsaren möta Dina, Aris och Vasiliki, Spyros och Anastasia. De är pensionärer och de sista medlemmarna av det sjukdomskollektiv som varit det mest utstötta och barmhärtighetskrävande som mänskligheten känner.

Som läsare introduceras man till undersökningen via det kända etnologiska metkrokstricket: Det saftiga be-

tet fångar upp läsaren. I det här fallet är det en såromläggning på centret. Sköterskan Sofia berättar om sin bacillskräck och Georg Drakos får motta en chokladpralin ur en uppskattande kvinnlig patients hand (sic!). Här dukas de frågor upp – berättande, kropp och makt – som sedan ständigt återkommer. Framställningen rörande människorna på stationen är just så distinkta och levande som de kan bli när författaren själv är närvarande. Drakos arbetade faktiskt där som sjukvårdare. Vi får följa hans rädsla för att bli smittad, hans empati med de drabbade, hans vänskap med patienter och vårdande personal, hans förstulna skrivande vid aftonlampan.

I sådana partier flyter framställningen lätt och förtar läsaren med sig. Dessemellan möter vi en avhandlingstext av mer analytisk karaktär där de principiella frågorna om motmakt, intertextualitet och kroppar som territorialiseras och reformaliseras rör sig mer ovigt. Här gestaltas inte en vetenskaplig problematik, utan språket blir komplicerat, fyllt av påståenden och energiska upprepningar. Denna växling bidrar till att göra avhandlingen på en gång tankediger och något svår-gripbar.

Mellan 1987 och 1993 gjorde förf. regelbundna besök på anstalten. Ja, egentligen var det väl rester av en anstalt, spillror av en stor population. Stundvis bodde Drakos på hemmet som skötare. Det är fascinerande att läsa om hur svårt det var att "komma in på fältet". Patienterna ville nämligen ha full kontroll över hur deras egen historia blev framställd och de granskade etnologen med stor skepsis. Brända av tidigare erfarenheter kunde de inte lita på att den besökande forskaren verkligen skulle framställa livet på det sätt som bäst gagnade dem. För det var inte historien de ville ha fram, utan *sin* historia på *sina* villkor.

Och här mötte han något som kom att gå igen fältarbetet igenom, något som broscherar i alla kapitlen. Nämligen informanternas häpnadsväckande förmåga att tricksa med namn, bostadsorter, sjukdomsförlopp och andra personalia. Förhållanden verkar rent av bysantinskt förvillande för en normalsvensk. Det gick inte att få en bild av vem som var sjuk och vem som inte var det. Somliga var inskrivna under dubbla namn. Andra uppbar bidrag eller kost och logi utan att man kunde veta om de var friska eller sjuka. Somliga hade bostad på centret men bodde i själva verket någon annanstans. Andra lade beslag på allmänna utrymmen för eget bruk. En del drev hönsavel, kaninuppfödning, hade duvslag och odlade grönsaker och oliver.

I korthet: De hade ett privatliv där de på alla sätt strävade efter att bemäktiga sig kontrollen över territoriet, biografien och ekonomin. Hemligheterna som Drakos mötte var till synes legio. Man kan förstå hans känsla av desperation över svårigheterna att nå en mer översiktlig kunskap om livet på anstalten. Att under sådana premisser bedriva en normal ”goffmaniansk” undersökning av slutna världar måste med tiden teta sig utopiskt. Som läsare får man lätt svindel vid tanken på vad som skulle hänt om Michel Foucaults analyser av totala institutioner hade utförts här i stället för i den ordnade delen av Occidenten.

Oordningen var uppenbarligen en del i den strategi som handlade om att laborera med många olika identiteter. Det fanns en stor diskrepans mellan det subjekt som diskursen, ordningen, var menad att skapa och den verklighet som folklivsforskaren mötte.

Lika uppfinningsrika som patienterna var i att dölja sina privatliv, lika energiska var de alltså i att framställa en berättelse om lepra; gärna då med den egna biografien, den egna familjen som illustrativt exempel. Alla ville uppenbarligen servera en tillrättalagd historia om livet i ljuset av lepra. Här kom de på något sätt att berätta sig fria från alla missuppfattningar, alla fördomar, all okunskap som härskade bland människor som inte hade den rätta erfarenheten. Den egna – starkt manipulerade biografien – blev den yttersta sanningens instans.

Just genom berättelsen, menar Drakos, kom de att på en gång definiera sig som leprasjuka och göra motstånd mot givna definitioner. I detta spänningsfält utspelas den dramatik som är avhandlingens egentliga tema.

I analysen av detaljerat transkriberade intervjuer finns också avhandlingens kvantitativa tyngdpunkt. När livet på anstalten visade sig så svårt att få grepp om, blir närläsningen av ett urval berättelser räddningen. Dessa intervjuer finns tryckta på grekiska och svenska i boken. De formar sig till en mycket inträngande undersökning av konsten att presentera ett själv.

För en normal läsare framstår emellertid de avsnitten som svårforcerade. Det krävs antingen en stor kärlek till det grekiska språket eller ett brinnande intresse för transkriptionens regelsystem för att man skall ryckas med. Helst bör texterna reciteras, något som lätt leder till ovälkommen uppmärksamhet i de flesta sammanhang där läsning förekommer. Själv läste jag texten på resor, varför det dramatiska föredraget fick anstå.

Rent dispositionstekniskt innebär denna metod otaliga omtagningar och paralleller. I alla berättelserna lyfts avhandlingens centrala temata fram (intertextua-

litet, kropparnas territorialisering m.m.). Det bli helt enkelt tröttsamt och som läsare börjar jag längta efter den numera försvunna rubriken *Appendix* där stilen merendels var petit.

Men nu finns de där och tvingar läsaren till reflexioner. Det som mest förvånat mig är att intervjuerna behandlas som text och inte som berättelser. Den noggranna analysen förvandlar dem till något de inte är. De senaste årens förtjusning över just texter verkar ställa den gamla folkloristiska specialiteten om berättandets struktur i skymundan.

En återkommande poäng i Drakos analyser är just att berättelserna vittnar om motstånd. Men gör inte alltid berättelser det? Det ingår i den muntliga kulturens struktur. Den bygger på en ständigt återkommande antagonism, en vana att sätta upp motsatser mellan berättarjaget och världen utanför. Alltså vanan att se världen i dikotoma former. Spyros och Anastasia, som är formade i en muntlig kultur konstituerar världen i inne och ute, svart och vitt, rätt och fel. Och var de själva hamnar är uppenbart. De är hjältarna. Världen runt dem tilldelas statistens roll. De har förvisso blivit malträterade och kränkta! Men de hade rätt hela tiden! De uttrycker sig i slagordsmässiga former, med ordspråkliga vändningar, pratar i klichéer. Eller med andra ord: De arrangerar världen som om den varit ett slagfält. De eftersträvar ingen objektivitet, ingen vetenskaplighet. De vill övertyga. Det är berättarkonstens retoriska grepp.

Det är alltså en ganska fast berättarkonvention som vi här har att göra med. Det kan vara äventyrligt att läsa det som motstånd. Den muntliga berättarkonstens kärlek till oppositioner kan inte direkt ses som tecken på socialt motstånd. Oppositionens teknik tillämpar nämligen berättarna på allt som omger dem: på läkarna, på de folkliga fördomarna, på lagstiftningen etc. Ibland hittar de allierade, ibland fiender. Men världen är alltid arrangerad i dikotomier. Foucaults resonemang om hur diskursen – som den om lepra – utomordentligt väl kan tillåta ett stort mått av opposition blir tydligt här. Men verbal opposition är inte översättbart i socialt motstånd.

Drakos vill verkligen visa att det finns en samklang mellan liv och lära, att berättelserna speglar deras vardagliga liv och kamp, att de använt sina kroppar och territoriet omkring dem för att stå emot yttre definitioner. Det är en utmärkt ambition och bör vara vägledande för varje samhällsorienterad etnolog. Samtidigt antyder intervjuerna att de leprasjuka skapat en egen berättartradition som inte nödvändigtvis varit förank-

rad i deras liv. Den tydlighet som finns i narrationen har ingen korrespondens i vardagen.

De levde så uppenbart ett liv fyllt av hemliga strategier, döljande av identitet, försök att "passera", som nämnts ovan. De manipulerar vardagen, från sina sjukdomar till bostadsorter och hemlig kaninavel. Samtidigt är de är fullt beredda att vända ett välputsat och snyggt söndagsblad mot varje besökare. Också den intervjuande etnologen. Det förflutna för dem är ett noggrant urval av skeenden som förklarar nuet. De berättar om hur de blev sjuka, skildes från mamma och byn därhemma, inlemdades i en ny främmande och skrämmande värld; efterhand kom de att acceptera sin sjukdom, och utifrån de insikter som den gett dem, att försöka torgföra sina vunna erfarenheter.

I sådana berättelser möter vi människor som nått en hög grad av förmåga att formulera sina liv, biograferat sig utifrån en mycket bestämd förståelsehorisont. I den berättelsen är lepra inte farligt; i den ingår att medicinen efterhand skall komma med svaret. Berättelserna handlar om ett tillstånd i ständig advent. De hämtar aktivt uppgifter från alla sådana ideologier som är riktade framåt.

Då blir inte läkarvetenskapen fienden utan fastmer hoppet. Upprepade gånger framkommer det ordspråksmässiga yttrandet att de ser sig själva vara bättre läkare än läkarna själva. Deras berättelser kan alltså läsas som en form av separat förkunnelse där just det egna livet blir exemplariskt till framåtskridande och utveckling. Hur detta sedan hänger samman med deras vardagliga liv verkar vara en ganska komplicerad fråga.

Dilemmat kan kanske belysas av en annan Foucault-inspirerad studie: Birgitta Svenssons undersökning av de svenska tatterna (1993). Hon visade på att det fanns olika berättartraditioner – diskurser – om gruppen. En av dem fanns på den offentliga nivån där tatterna mötte allmänheten: vid domstolar eller i medier. I relation till de vitt spridda berättelserna utbildade tatterna själva sin diskurs, samtalsordning eller berättelse för att manipulera domare, fängelser, poliser och godtrogna journalister. Men om tatternas verkliga liv var det mycket svårt att dra några slutsatser med de berättelserna till grund, menade hon. Möjligen har de lepradrabbade som Drakos mötte på motsvarande sätt varit angelägna om att kontrollera *sin* version av *sina* liv och att det är denna värld som vi möter i intervjuerna.

Drakos resonerar också flera gånger om ett kollektivt subjekt, en självidentitet som de spetälska bar. Den förefaller lyfta fram en kulturell identitet som märkligt

nog *inte* hade direkt anknytning till deras liv och leverne. Här borde det vara möjligt att få fördjupad förståelse av hur marginella grupper lever med en uppsättning av skilda berättelser mitt i det moderna samhället.

Något överraskande är det att undersökningen inte är jämförande. Man misstänker att mönstret på något sätt är mycket grekiskt. Men Drakos kunskap om den svenska kulturen får aldrig tjäna som kontrast, som ett medel att tydliggöra båda världarna. Vilka förutsättningar hade motsvarande grupper haft i Sverige? undrar man ständigt. Hade de kunnat hålla upp en diskurs som en sköld emot olika instanser som försökt att intervensera i deras liv? Hade de inte varit mer benägna att verkligen gå in i rollen som subjekt, alltså underordnade, än dessa grekiska män och kvinnor? Makten är så annorlunda organiserad i de två länderna; myndigheter här ser det som sin uppgift att hjälpa och vara till lags och fungerar därför inte lika tacksamt som bollplank för berättelser osv. Men förf. håller av någon anledning inne med sin kunskap. Etnologin som komparativ vetenskap rymmer enorma potentialer. De borde utnyttjats nu när någon har djärvheten att våga sig utanför det egna landets gränser.

Språket i *Makten över kropp och hälsa* flyter merendels behagligt och det är ett nöje att följa förf. – utom när sammanfattningar och teoridiskussioner fästs på bladet. Då går det lätt troll i orden och begreppen blir oprecisa. Men det är också priset man ofta får betala för att vilja göra något nytt. Som framgått är detta ingen klassisk etnografi av en marginaliserad grupp – sådana går det tretton på dussinet. Det är ett försök att koppla annorlunda grepp inom den folkmedicinska forskningen, att föra in nya centrala perspektiv rörande kropp, identitet och text utifrån väl genomtänkta teoretiska utgångspunkter och med tankeväckande metodiska grepp. Det har blivit en angelägen undersökning av hur makt utövas genom att människor pekats ut och avsköndras och hur de mitt i förnedringen strävar efter att skapa ett utrymme av värdighet, trygghet och kärlek. Som avhandling är den angelägen och läsvärd. Att den också förtjänar kritik är det egentliga beviset härför.

Jonas Frykman, Lund